

Bakonyi István

Serfőző Simon pályakezdése

Serfőző Simon első igazi megmérettetése, első verseskötete, a Szépirodalmi Könyvkiadónál 1966-ban megjelent *Hozzátok jöttem*. Ötvenkét vers, mintegy száz oldalon. Négy cikluscíme sokat elárul a lényegről: *Égbe egy se repül, Úgy fogytak el ők, A jó szeretők, Érezzem a földet*. Láthatjuk, hogy a származás, az otthon, az otthon elhagyása és az oda visszatérő ifjú kételyei, a huszonéves férfi szerelmi érzései uralják ezt a versvilágot. Nem szabadul a gyökerektől, a szülőföld élményétől. Nem idilli ugyanakkor ez a világ. A tanyai lét nehéz, itt-ott nyomasztó világa. Ebben a környezetben „rovarok, tetűk birkóznak dudvagallyakkal, petrezselyemszállal / koporsókat ácsolnak, mikor kész van, belefekszenek...” (*Égbe egy se repül*) Akár Móricz Zsigmond parasztábrázolása is eszünkbe juthat. A sors keménysége jobban látszik, mint a szépsége. Ezzel együtt eltéphetetlenek a szálak. Mint egy léket kapott szerelemben, amelyben az egyik fél töretlenül hisz a dolgok visszafordíthatóságában, az újjászületésben, a láng újra föllobbanásában. De itt még az „őszi bozót-tüzeknek füstje belengi, bekormozza az eget...” A távlatok kék ege nem látszik még ebben a helyzetben. S közben az ifjú vigyáz a házra, őrzi a számára fontos értékeket. Néhány jellegzetes fogalom, szó: *sár, krumpliverem, szalma, dűlőút, odvas akácfa, por, szekér*.

Igazat adhatunk egyik első kritikusának, Borbély Sándornak, akinek véleménye szerint: „Serfőzőnél... már megvan a »létezésre rádöbentem« nagy felfedezése, és miközben még emlékeinek »vonuló madárraja« izgatja fantáziáját, már tudatos jövőt akar építeni...” (Borbély Sándor: *Négykötetnyi vers*. Tiszatáj 1967/2. 182.) Igen, ez a tudatos jövőépítés egyre inkább a középpontba kerül, és költőnk gondolatvilágának sarkköve lesz. Abban a világban, amelyben egyszerre érzi otthon magát, és egyszerre foglalkoztatja a távozás gondolata. Kötik a gyökerek, a tanya „kemény idillje”, ám jól tudja, hogy tovább is kell lépnie.

A *Fölcsapódó szántók felől* a kötet egyik kiemelkedő verse. Kivételesen szép részletekben gazdag, korai, de érett mű, amelyben számos összetevője van a megénekelt világnak. A táj és a lélek szoros összhangjáról vallanak sorai, ilyen maradó pillanatokkal: „a felhőket néztem, a vasútpartot, / ahol tavasszal pipacsok kergetőztek, / a tanyák, mint görnyedt öregemberek / hurcolkodtak a rögök közt, / és répát, krumplit mentünk bengészni / a szelektől fölcsapódó szántókra, / merre a szegénység és könnyek / rögei sisteregtek az égen.” A szabadvers áradásával érzékelteti a szülőföld szeretetét, a tanya miliójét, a szegénység és a könnyek birodalmát.

Érezni a megszenvedett sors erejét, és mögötte a mély emberséget. Ahogy

Kabdebó Lóránt írja: „Különösen a távolból, az étellel ismerkedő kamasz nosztalgiaiban tűnik idillnek az otthon. Ezt az álmodozást, sokszor még szenvelgő képalkotást szakítja meg a szembesítés, a kicsinyre és kicsinyesre zsugorodó tanyasi képsor valósága.” (Kabdebó Lóránt: *Fiatal költők*. Új Írás 1967/4. 111.) Másutt Kabdebó erőteljes Juhász Ferenc- és Nagy László-hatást vél fölfedezni a fiatal Serfőzőnél, tegyük hozzá, teljes joggal. Egyébként is igaz, hogy a *Hetek nemzedéke* ezen az úton kezdett járni, és az idősebb pályatársak és mesterek jótékony hatással voltak lírájukra.

Serfőző Simon többször is elsiratja a tanyavilágot, amelyről a létezett szocializmusban meglehetősen borúsan nyilatkozott a hatalom. Ma már másképp látunk sok mindent, s mintha költőnk lírája is azt sugallná, hogy kár volt a pusztítás. Sokkal inkább értékkel, valós tartalmakkal kellett volna életben tartani ezt a sajátosan magyar világot. Ez az érzés- és gondolatvilág talán a *Temetik a tanyákat* című versben tárul elénk a legfájóbban. Borbély Sándor szavaival „kisóhajtja magából egyedülvalóságát” (i. m. 181.), miközben kiírja magából szorongásait, s már-már misztifikálja a pusztítás körülményeit. Ez a vers rendkívül vizuálisan mutatja meg a rombolást, s az így feltörő fájdalmat. Élő organizmus pusztul el, miközben: „kialszanak a petrólámpák, / döglötten lóbálják nyelvüket, / a madarak világosság istenét / keresni másfelé repülnek...”

A szegénység világában különösen fontos emberi összetartozásnak, a nemes emberi kapcsolatoknak különös az értéke. S az egyik legszebb ilyen kapcsolat az anya és a gyermek közötti. Serfőző igen korán megírja azt a verset, amely a legjobb magyar anyaverek egyike, némiképpen Csoóri Sándor *Anyám fekete rózsá* című remekléséhez fogható. A *Félsország, félvilág eltakar* már-már misztikus erőt sugároz arról az időről, amikor a fiú még meg sem született, de már meghatározta anyja létezését. Nagyon intenzív képi világával, a tartós érzelmek pontos kifejezésével hagy mély nyomokat az olvasóban ez a mű. Ilyen részletekkel: „azóta se látsz, / félsország, / félvilág eltakar, / vasba, / csillagba felöltöttem, / de sorsodat, / istenedet, / gúnyás szegénységed / az országban / én sikoltom, / halálotat is majd / én tanítom, / anyám, édesanyám...”

Az otthonosság-érzés, a „hazamegyünk” mélységes élménye egyébként is az egyik fő jellemzője ennek a költészetnek. Ebben a környezetben még van értelme és hitele az emberi szónak, itt még a különböző nemzedékek egymást erősítik, itt még a család a fő összetartó erő. Akkor is, ha nem minden pillanat idillikus. Serfőző Simon korai lírája azt mutatja meg, hogy ezek a veszendő értékek nélkülözhetetlenek az emberi létehez, a szűk és tágabb emberi kapcsolatok életnek igazán!

Természetesen szerelmi költészete is ekkor, az ifjúkorban bontakozik ki igazán. Ezt a vonulatot is hasonló poétikai ismertetőjegyek jellemzik, itt sem tagadja meg önmagát. Nyers, őszinte hang hallatszik például az *Így történt* nyolc sorában:

„Nem voltam számító / a szerelemben, / kinek van kelengyéje, pénze, / nem azt kerestem. // Így történt, hogy albérletben lakom szeretőmmel, / takarózunk földdel, / nyári levegővel.” A hétköznapi világot emeli föl a poézisbe – póztalanul, tisztán. Már-már imára emlékeztető módon vall és kér. „Add meg a mindennapi szót, / amivel szólhatok szerelemről...” (*Add meg*) Másutt megkapóan szól a szerelem, a testiség meghittségéről. (*Mert elfogy*)

Aztán az is jellemzi, hogy elégikus hangon búcsúzik a várostól. Intenzív líraiságot mutatnak föl sorai a *Bevonulás előtt* című versben. „másodszor szakadok már el tőled, / te régi gyermekkori városom, / te a Zagyva-partra leroskadt / naftalin-szagú, hűvös Tabán, / elbúcsúzom lányaidtól, / emléküket becsomagolom szépen, / akár az egy pár törülközőt és a fogkefét.” A lakóhely, a város szeretete, a szűkebb haza iránti vonzalom bizonyítéka ez, s ezt követően olvashatjuk a katonasors keserű-édes légkörének leírását a *Két évben*.

Jól láthatjuk tehát, hogy Serfőző Simon korai költészete feloleli akkori létezésének szinte minden elemét, élményét. Minden esélye megvan már ekkor arra, hogy később lépésről-lépésre kibontakozzon világlátása, eredeti hangja. Ugyanakkor igazat adhatunk Kabdebó Lórántnak: „A kötet még jobbára statikus, erős kontúrokkal körülhatárolt, stabilan álló képei mozgásba jönnek, a változás – pusztulás és alakulás – ezek egymásba játszásában tükröződik.” (Kabdebó Lóránt: *Serfőző Simon: Hozzátok jöttem*. Napjaink 1966/12. 7.) Igaz és tárgyilagos vélemény ez, azé a kritikuse, aki oly sokat tett Serfőző Simon és a *Hetek* többi tagjának érvényesüléséért, miután fölismerte ígéretes tehetségüket.

Néhol persze azt érezzük, hogy nem mindig könnyű az elmozdulás. A gyökerek erősen fogják, kötik a költőt, és itt-ott gátolják is a távlatosabb gondolkodást és műteremtést. Ennek a kétségtelenül meglevő belső küzdelemnek a lírai dokumentuma a *Hívogatom magam*: „Elmúlt az idő! / Hívogatom magam / a dörgő vasszelekbe, / csillag-mozdulással / hosszú utamra elmegyek.” Aztán megfogalmazódik a valódi tettvágy is: „derekam / egyenesen tartom, / szólni, s nem is akármit, / ez az én dolgom.” Nem mondhatjuk, hogy különös lírai erővel, mégis határozottan jelöli ki ekkor Serfőző Simon életre szóló feladatát.

Indulása karakterisztikus, érvényes és reményekre följosító. Ez az első kötet legfőbb hozadéka.

*

Sokan állítják, hogy egy fiatal költő esetében a második kötet az igazi erőpróba. Ekkor már egyre pontosabban látható, mekkora a tehetsége, s itt már az egyéni hangnak is egyre nagyobb a jelentősége. Recept természetesen nincs, hiszen minden egyes szerző a maga útját járja, s megesik az is, hogy valaki jóval megkésve jut kötethez, és már az első jelentkezés is érett pályát mutat. Serfőző Simon ese-

tében egy hagyományosnak is mondható indulásnak vagyunk a tanúi. Fiatalon érdemelte ki az első kötetet, és csakhamar, újabb négy esztendő múltával megjelent a második is: a Szépirodalmi Könyvkiadónál 1970-ben a *Nincsen nyugalom*. Fél száz vers, mintegy hetven oldalon. Nincsenek benne ciklusok, egyetlen folyam az egész kötet. A borítón Herczeg János munkája, fekete-fehér grafika, talán egy varjú föllelhető kontúrjaival. Szikár, kemény világot ígér az első benyomás. Erre „rímél” a fülszöveg eme részlete: „...különös hangú elégiáiban, szomorkás önérzetű töprengéseiben is az egész életút tapasztalatai zsúfolódnak, mint valami viharvert hátizsákban.”

Igaz, hogy a második kötetben tovább írja sorsát Serfőző, egyben igazolván a tudatos életműépítés tényét. Továbbra is jellemzi az elégikus hangvétel, ugyanakkor kétségtelen, hogy nagy elmozdulásról nem beszélhetünk, és az is igaz, hogy akadnak önisméltó mozzanatok. A sebek továbbra is fájnak, a múlt idő és a pusztulás itt is fogva tartja.

„Átokhoz süllyedtem, / besötétedtem az alászálló / alkonyatokkal, zúzmarát fogott / arcom a pokróc fölött, / az idegen csendben, / az idegen otthonban, / a Dunánál előbb befagytam...” – ezekkel a sorokkal kezdődik nyitóverse, a *Származásom*, megerősítvén fenti észrevételeinket. Kötődésről, gyökerekről, származásról, hűségéről. És persze fájdalomról, keserűségéről. Abban a korban, amelyben a világ megint túl volt számos változáson. Hogy mást ne említsünk: például 1968 párizsi, prágai és magyar változásainak a kora ez. Abban az időben szerte a világban megintogtak a korábban erősnek hitt bástyák, és az új nemzedék – éppen a Serfőzőé! – megpróbált változtatni, forrongani, új kiutakat keresni. Ebből a szempontból szinte mellékes, hogy mindez egy világvárosban vagy a magyar alföldi vidékeken zajlik le a tudatban és a környező valóságban. „... örömmel halljuk ki Serfőző Simon... kiforratlan, alakuló, de az értelem, a munka, az ember mellett józanul hitet tevő hangját” – olvassuk Hajdú Ráfis korabeli recenziójában. (Hajdú Ráfis: *Számvetés és vallomás*. Népszabadság 1970/152. 7.)

S ennek a költő világnak nemcsak a száraz gally, a sár, a varjak fémjelezte őszi tájék a „díszlete”, hanem például a *Szél* is, amely erejénél fogva akár a változás jelképe is lehet. „Gúnárt sodor el, / egy dombot rángat, / Gallyuknál fogva / húzza a fákat.” S aztán a vágó: „Csak zúdul, csapkod, / csonton hasít át. / Hej, a szerszámot / fogná / meg inkább!” Persze ebben a világban nem feltétlenül a világrengető dolgok a meghatározók: itt önvédelemre van szükség, ahogyan *Az ágynál balta* már a címében is jelzi... Igen, a mindennapi veszélyekről szól Serfőző második kötete, s arról, hogy miképpen győzhetők le ezek a veszélyek. Ami az életrajz alakulását illeti, megjegyzendő, hogy e kötet verseinek megszületése idején a költő egyre inkább részese a magyar irodalmi életnek. Azt követően, hogy 1958 és 1962 között Budapesten segéd-, illetve betanított munkás volt, majd a *Szolnok Megyei Néplap*

munkatársa, 1965 és 1968 között Miskolcon népművelő, 1968-tól a miskolci irodalmi folyóirat, a *Napjaink* versrovatvezetője már. Nyilvánvaló, hogy mindez azal is összefüggött, hogy ez a lap otthona lett a *Hetek* minden tagjának, és itt ismételt hangsúlyozhatjuk a kiváló irodalomtörténész és kritikus, Kabdebó Lóránt nevét, hiszen ő rendkívül sokat tett ezeknek a költőknek az érvényesüléséért. Azt sem árt hozzátennünk, hogy ez az az időszak, amikor megnő a vidéken szerkesztett irodalmi folyóiratok presztízse, megtörvén egyben a főváros hegemoniáját, és hozzájárulván egy egészségesebb összkép kialakulásához. Törvényszerű is ez, hiszen pl. a *Hetek* alkotóit főként a magyar vidék küldte, mint ahogy korábban is jellemző volt honi viszonyainkra, hogy nemcsak a főváros jelentette nagy írók és költők kibocsátó közegét, szellemi forrásvidékét. Azt sem feledhetjük ugyanakkor, az *Új Írás* és személyesen Váci Mihály is szerepet játszott költőnk fölkarolásában, még a hatvanas évek elején. Tizenkilenc esztendő volt, amikor a rangos fővárosi folyóiratban megjelent első költeménye. (Váci a rádióban is bemutatta ifjú pályatársát, és szerény, csendes, de makacs fiúnak láttatta.)

Ennyi életrajzi kitérő után térjünk vissza Serfőző Simon második kötetéhez! Az is a teljes képhez tartozik, hogy hangja tisztulóban, formai biztonsága kialakulóban van a *Nincsen nyugalom* több versének tanúsága szerint. Nem jellemző rá ugyan például a formai kötöttség, de azért erre is találunk példát, olyat, mely a dalforma felé közelít. „Magasságából lejön a fa, / odafönn már mit keresne? / Gazdátlan árok somfordál, / mintha lopni menne.” Ez a strófa a *Késő őszből* való. Itt és másutt is valószínűleg Takács Imre közeli költőrokona Serfőző. Főleg azért, mert a „göcsörtös” világ bemutatása hasonlóképpen sokszor „göcsörtös”, de mindkettejüknel megfigyelhetjük a kötöttebb formák iránti vonzalmat is. Az ősz ideje egyben Serfőzőnél alkalom a magány leírására is, miként Takácsnál is többször észlelhetjük ezt a nagyon is hagyományos sajátságot. Ahogy már idézett írásában Hajdú Ráfis látja: „A magány és a sorsvállalás mozdítja Serfőző líráját...” (Hajdú Ráfis i. m. uo.)

Természetesen sok vonásban különböző az útjuk, ám szellemi közelségük fölfedezhető. Pedig mintegy másfél évtized választja el őket egymástól, és a kétségtelenül hasonló származás, valamint a tágabb értelemben vett történelmi idő is indokoltá teheti az összevetést. Eszmélésük ugyanakkor nem egyidejű, hiszen Takács és nemzedéke mélységesen átélte az ötvenes éveket is, Serfőzőék kibontakozása pedig inkább egy évtizeddel később ment végbe. Ám az ifjabbak is hordozták például az 1956-os forradalom és szabadságharc örökét és következményeit. (A *Hetek* közül például Bella István vagy Buda Ferenc, az utóbbi költő börtönt is kapott verseiért.) Valamennyien átérték egy alapvetően hazug kor visszásságait, s az ifjabbak még annak a lelkesedésnek sem lehettek részesei, amelynek a hatása alól pl. Juhász Ferenc, Nagy László, Csoóri Sándor vagy Takács Imre nem menekülhetett a Rákosi-korszakban, mégha valamennyiük számára rövid is volt ez a szakasz.

Majd később a Serfőző-életműnek is egyik sajátossága lesz a történelmi érzékenység, a második világháború kiváltotta élményvilágra reagálás. A pálya első szakaszában azonban még nem ez a jellemző. Sokkal inkább az akkori jelen, szociografikus elemekkel tarkított bemutatása, miként ezt láthatjuk a kötet címét is adó versben. A „nincsen nyugalom” állapotát rögzíti ez a kiváló mű, igen érett és sajátos nyelvhasználattal. A megüresedő falvakból elvándorlók, a fizetésüket itálra költő „behorpadtszemű műszakosok” lehangoló világa ez, a távlat nélküli, vegetáló lecsúszottak pontos rajza. Közvetve és közvetlenül éles társadalomrajz ez, a bajok kimondásának szép példája. Tiszta erkölcsiségű líra a fiatal Serfőzőé, olyan költői magatartás jellemzi, amely kivételes helyet jelöl ki a kortárs magyar irodalomban.

Olyan korban játszott egyre fontosabb szerepet a magyar irodalomban, amikor még a mainál nagyobb volt a jelentősége a költői szónak. Még nem uralta el világunkat az elektronikus média, híre-hamva sem volt az internetnek s más hasonló hordozóknak. Az olvasó és a hatalom számára egyaránt különleges ereje volt a lírának, természetesen különböző előjelekkel... S a Serfőző-típusú költő szava különösen súlyosnak bizonyult már a második kötet idején is. Amikor valóban igaz volt a cím: nincsen nyugalom... A nyugalmat talán csak az intim szférában lelheti meg az ilyen ember ebben a korban. Erről a vágyról szól az *Ahová eljöhét* című verse. A várt ember (a kedves) „Ajtón át, az ég csillagaival / megérkezhet a tágasságon át, / beveheti magát falaim közé, / táncolhat, mintha a vígságig / kivilágosodna a virradat...” Erős és érzékletes lírai elemekkel tudatja velünk vágyait, a remélt harmónia és boldogság eljövételének esélyét. Azt sugallja, hogy az elembertelenedő világban a legszűkebb és legszebb emberi kapcsolat adhat igazi erőt és biztonságot. Mindezt tömörebben, s ha lehet, még érzékletesebben fejezi ki a *Virágban*: „...jönne sötét erdők mögül, / s én nyitnám magam, / boldog szirmokká magam.” Itt is láthatjuk, hogy évszázadok költői hagyományának útját járja Serfőző Simon, és ezt a réteget ötvözi magánélményével és a modernitással.

Ebben a kötetben az előzőnél is hangsúlyosabb a szerelmi élmény leírása. Ezáltal fölszabadultabb is a költő hangja, szertelenebb és csapongóbb a versvilága. Színeesebb és lendületesebb a nyelve és a mondatfűzése. Stílusa egyre inkább hű tükre a mondandónak. Közeli rokona lesz ezáltal például Nagy Lászlónak, hiszen ilyen sorokat ír: „Te bennem kigyúló, / Szívemmel játszó. // Verődő véretem / a napba fellövő. // Csak ki ne hűlj, / szerelem, gyönyörű.” Azt az élményt önti versformába, amely az ember legelemibb megtapasztalása, s amely a legközelebb juttathatja a transzcendens világhoz. Ugyanakkor ez az a kapcsolat, mely a legtöbb sebet kapja, s általa tragikus következményeink is vannak szép számmal. S persze a szerelem mellett a tavaszt is megéneklé, azok után, hogy korábban inkább az őszi táj, a lehangoltság jellemezte világát. *Tavaszi* című nyolcsoros formailag is új távlatokat

mutat pályáján: „Vízzel teli gödröt lök fel a / szél, az udvaron csak kárt csinálhat. / A bokor megbokrosodik, / Most nem tud parancsolni magának. // Mintha tüzet tettek volna / alája, gyökerére parazsat. – / Hé, emberek, fogjátok meg, / a szárnya elviszi a madarat!”

Az első kötethez képest több itt már a továbblépést jelző mozdulat, az élet apró és lendületet jelző mozzanatainak rögzítése. Kísérletezik a gyermekverssel is, bár nem ezek a darabok jelentik a kötet legfőbb értékeit. Az olvasó inkább úgy érzi, hogy „kötelező gyakorlatok” ezek, bár kétségtelen, hogy itt is a továbblépés lehetőségeit látjuk. Eleve sokkal nyitottabb ekkor már a költő a világ változásaira, akkor is, ha kritikusan viszonyul hozzájuk. A természet, a szerelem, az évszakok, a világ változásai megihletik, ám néhol a történelem kérdései is foglalkoztatják. Miként sok költőnek és művésznek, neki is alapélményt jelent Dózsa György alakja, s a parasztháború mártírjának nevét egy verscímben is megtaláljuk. Drámai kérdésekkel építi föl tizenkét soros művét, és a barbár hiábavalósággal, kegyetlenséggel, a véres leszámolással perel. „Minek kellett a tűz alája, / a szív még jobban égjen? / Varjak ijedjenek el, hogy többé / anyjuk káromására se emlékezzenek?” Dózsa alakja nagyszerű példa a huszadik századi poéta számára, és az ilyen és hasonló példák is segítenek majd történelmi és társadalmi érzékenységének fokozódásához.

Látja a leselkedő veszélyeket is, a múltat idézve éppúgy, mint a jelen gondjaira összpontosítva. „Rajzanak szabadjára elfajzott gépek. / Vadra vadászó veszélyek rajzanak így, / Fegyver fegyvert nemz e földön. / Már a halál is családot alapít!” – írja a *Veszélyre figyel* utolsó strófájában. Felelősen gondolkodó költő, akinek nem közömbös a világ sok problémája, az emberiségméretű válságok sora. Fölfigyelhetünk arra is, hogy kísérletezik a szintézisteremtéssel, s egy-egy nagyobb lélegzetű hosszúversében kétségtelen, hogy sikeres az eljárása. Ennek szép példája a kötetzáró *Éjszaka*, a folytatás és a biztos továbblépés lírai dokumentuma.